

Dr Ewa Repucho
Instytut Informacji Naukowej
i Bibliotekoznawstwa
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Wrocławski
pl. Uniwersytecki 9/13
50-137 Wrocław

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko: Ewa Repucho

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne

2004 r. – stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie bibliologii nadany uchwałą Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 22 września 2004 r. na podstawie rozprawy doktorskiej *Wydawnictwa bibliofilskie Biblioteki Narodowej w Warszawie po roku 1945 jako element edytorstwa bibliofilskiego w Polsce*, napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Janusza Sowińskiego; recenzenci: prof. dr hab. Janusz Dunin-Horkawicz, dr hab. prof. UWr Małgorzata Komza.

2000 r. – magister bibliotekoznawstwa i informacji naukowo-technicznej, praca magisterska *Ośrodek wydawniczy literatury polskiej w Wiedniu 1782–1797*, napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Józefa Szczepańca na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych

a) od października 2005 r. do chwili obecnej – na stanowisku adiunkta w Zakładzie Książki Współczesnej i Edytorstwa Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego;

b) od października 2004 r. do października 2005 r. – na stanowisku asystenta w Zakładzie Książki Współczesnej i Edytorstwa Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego.

4. Wskazane osiągnięcia wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311)

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego

Typografia kompletna. Kultura książki w twórczości Leona Urbańskiego.

b) autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa

Ewa Repucho, *Typografia kompletna. Kultura książki w twórczości Leona Urbańskiego*, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocław 2016, ss. 329.

Recenzenci:

dr hab. prof. UWr Małgorzata Komza

dr hab. prof. ASP w Katowicach Tomasz Bierkowski

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

TYPOGRAFIA KOMPLETNA

Kultura książki w twórczości Leona Urbańskiego (1926–1998)

Pole badawcze

Zainteresowanie typografią definiowaną jako sztuka użytkowa, której celem jest graficzna interpretacja informacji, wzrasta w Polsce z roku na rok. Jest ona przedmiotem zainteresowania nie tylko przedstawicieli sztuk projektowych, lecz także badaczy, reprezentantów wielu dziedzin nauki, którzy ukazują jej rozmaite, odmienne aspekty: historyków sztuki, literaturoznawców, socjologów, pedagogów, kulturoznawców, a także bibliologów.

Pod względem metodologicznym badania bibliologiczne w zakresie typografii lokują się w kontekście szeroko pojętego edytorstwa. Podejście to charakteryzuje perspektywa funkcjonalna, a jej zasadniczym założeniem, według Krzysztofa Migonia jest postrzeganie i opisywanie świata książek nie tylko jako faktu, ale też jako aktu, jako nieustannego (potencjalnego i faktycznego) procesu komunikacji międzyludzkiej i społecznej. Ważnym kontekstem badań tego typu są kategorie estetyczne, charakterystyczne dla pola badawczego sztuki książki, na co wskazywała Małgorzata Komza. Niewątpliwie są to badania o interdyscyplinarnym charakterze, sytuujące się na granicy bibliologii oraz sztuk projektowych (projektowania graficznego).

Mimo że ukształtowanie graficzne edycji, nazywane także architekturą książki, od dawna stanowi przedmiot zainteresowania bibliologów, co znajduje odzwierciedlenie w opublikowanych pracach teoretycznych z zakresu nauki o książce (odniesienia można znaleźć w tekstach m.in. Jana Muszkowskiego, Karola Głombiowskiego, Krzysztofa Migonia, a także Janusza Dunina), to jednak – co zauważyła Małgorzata Komza – uczeni wciąż poświęcają mu stosunkowo mało miejsca, zwłaszcza w kontekście współczesności. Tematy te były przez lata zaniedbywane, a przecież całościowe spojrzenie na książkę wymaga od badaczy także uwzględnienia tematyki związanej z jej projektowaniem.

Wprawdzie ostatnio pojawia się na polskim rynku coraz więcej książek poświęconych typografii, ale są to przede wszystkim dzieła zagranicznych autorów. W Polsce, w przeciwieństwie do krajów zachodniej Europy, m.in. Niemiec, Wielkiej Brytanii czy Czech, gdzie kultura typograficzna jest bardziej rozwinięta, wciąż brakuje m.in. opracowań monograficznych oficyn, a także typografów, które przyczyniłyby się do doskonalenia wizualnej postaci oraz fizycznej jakości drukowanych publikacji. Wzorcowe pod tym względem wydają się prace Janusza Sowińskiego, ale dotyczą one przede wszystkim

okresu przedwojennego (*Sztuka typograficzna Młodej Polski*, Wrocław 1982; *Adam Półtawski – typograf artysta*, Wrocław 1988; *Typografia wytworna w Polsce 1919–1939*, Wrocław 1995). Niezwykle interesujący etap w projektowaniu polskiej książki, który dotyczy drugiej połowy XX w., nie jest przedmiotem należytych badań i opracowań. Badania tego okresu wydają się zatem nie tylko wartościowe, ale przede wszystkim konieczne.

Cel naukowy

Zainteresowanie bibliologa typografią książki, będącej połączeniem tekstu (utworu piśmienniczego) i jego materialnej formy (zmaterializowaną treścią dzieła), rodzi wiele pytań w kontekście funkcjonalnej perspektywy badawczej. Badaczka interesuje zarówno sam kształt wizualny dzieła, jak i sposoby jego oddziaływania, skuteczność i trafność zastosowanych rozwiązań pod względem zamierzonej, ale też rzeczywistej funkcji publikacji. Analiza formy książki ściśle powiązanej z treścią rodzi pytania o proces powstawania edycji i kolejne etapy jej tworzenia zarówno na poziomie intelektualnym, jak i materialnym. Ważny jest także wpływ zastosowanych technologii na charakter i jakość opracowania książki oraz wynikające z niej możliwości wzmocnienia lub osłabienia wartości komunikacyjnej edycji. Interesujący dla bibliologa jest wreszcie sam twórca formy graficznej książki (nazywany dziś typografem, projektantem lub grafikiem), jego osobisty stosunek do wykonywanej pracy, świadomość i zakorzenienie w kulturze książki, a także tajniki warsztatu pracy i zasady, którymi kieruje się, nadając kształt estetyczny edycji.

W świetle powyższych rozważań zasadniczym celem przygotowanej przeze mnie monografii było zebranie i opracowanie dorobku Leona Urbańskiego (1926–1998), wybitnego polskiego typografa drugiej połowy XX w., niekwestionowanego autorytetu w dziedzinie projektowania książki. Oprócz osoby twórcy głównym przedmiotem mojego zainteresowania były zaprojektowane przez niego edycje, swoisty język wizualny, którym się posługiwał, aby przekazać czytelnikowi treści zakomunikowane przez autora. Istotne było także przedstawienie modelu pięknej książki w ujęciu Urbańskiego, a więc ukazanie jego poglądów, swoistej filozofii projektowania, która znajdowała głębokie odzwierciedlenie w formie edycji. Bardzo ważne było także zgromadzenie możliwie pełnej bibliografii zaprojektowanych przez niego książek, ponieważ informacje na ten temat były raczej znikome.

Obecnie, gdy dostęp do narzędzi edytorskich jest powszechny, a rozwój technologiczny zniósł wiele barier i umożliwia przygotowanie książki do druku niemal każdemu, szczególnie istotne wydaje mi się propagowanie idei pięknej typografii, inspirowanie środowisk zaangażowanych w działalność edytorską przez pokazywanie dobrych, wzorcowych przykładów, a także uświadamianie, że wydaniu książki musi towarzyszyć specjalistyczna wiedza z zakresu typografii oraz znajomość szeroko pojętej kultury książki.

Książka o Leonie Urbańskim jest pierwszą na gruncie bibliologii obszerną monografią naukową współczesnego artysty grafika-typografa, znawcy i miłośnika pięknej książki, opartą na bogatym materiale źródłowym.

Materiał źródłowy

Zebranie dorobku Urbańskiego po kilkunastu latach od jego śmierci nie było łatwe, a znaczna część materiałów zaginęła bezpowrotnie. Zniszczeniu uległo niemal w całości bogate archiwum Doświadczalnej Oficyny Graficznej Pracowni Sztuk Plastycznych w Warszawie (DOG PSP), w której Urbański spędził trzydzieści najbardziej twórczych lat swego życia. W latach 90. Oficyna została bowiem sprywatyzowana, a gromadzone przez

lata kopie prac zniknęły w „tajemniczych okolicznościach”. Zniszczeniu uległo także wyposażenie Oficyny, stare maszyny wyrzucono i zastąpiono komputerami.

Cennym i bogatym źródłem informacji okazała się Krystyna Urbańska, wdowa po Leonie Urbańskim. W zbiorach, które przechowywała we własnym mieszkaniu, znajdowało się: kilkadziesiąt książek zaprojektowanych przez Urbańskiego (edycje szczególnie przez niego lubiane lub nagrodzone w konkursach różnego typu), wybrane projekty książek, kilka tysięcy druków ulotnych, kilkaset logotypów, ponadto odznaczenia, dyplomy, nagrody przyznane Urbańskiemu, korespondencja, prywatne notatki, a także prywatny księgozbiór o specjalistycznym zawodowym charakterze. Cenne materiały uzyskałam także w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Muzeum Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Instytucie Sztuki PAN w Warszawie, Archiwum Galerii Zachęta w Warszawie, Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski oraz w Bibliotece Narodowej, Muzeum Narodowym we Wrocławiu, oddziale Sztuki Książki, w Archiwum Gazety Wyborczej, Polskim Towarzystwie Wydawców Książek, Pracowni Sztuk Plastycznych w Warszawie (PSP)¹ oraz od przyjaciół i znajomych typografa. Nie udało się natomiast uzyskać żadnych dokumentów od wydawców współpracujących z Urbańskim, którzy zrezygnowali z archiwizowania projektów najczęściej z przyczyn lokalowych.

Istotnym źródłem do badań okazały się wywiady, które przeprowadziłam według odpowiednio przygotowanego kwestionariusza z Krystyną Urbańską oraz z współpracującymi z Urbańskim grafikami: Andrzejem Arcimowiczem, Andrzejem Bareckim, Janem Bokiewiczem, Romanem Duszkim, Andrzejem Heidrichem, Krzysztofem Jerominkiem, Krzysztofem Lenkiem, Januszem Stannym, Andrzejem Tomaszewskim; dyrektorem PSP Eugeniuszem Galimskim, kierownikami DOG PSP: Andrzejem Rogowskim i Krzysztofem Szpindlerem oraz drukarzem DOG Józefem Kotem; z krytykiem i historykiem sztuki Danutą Wróblewską, redaktorem i jurorką konkursów PTWK Hanną Lebecką; bibliofilem Jerzym Zbigniewem Golskim; kuratorką wystawy poświęconej Urbańskiemu Anną Mieczysławską, z Barbarą Rogalską, kierownikiem Muzeum Drukarstwa Warszawskiego oraz uczennicą Urbańskiego Alicją Pielnińską. Wywiady te umożliwiły poznanie tajników warsztatu grafika, motywacji i stosunku do wykonywanego zawodu, systemu pracy itp.

Stan wiedzy na temat Leona Urbańskiego, warsztatu i metod jego pracy, był dotychczas znikomy. Nikt nie spróbował zebrać i omówić jego twórczości w sposób całościowy. Na temat grafika ukazało się kilkanaście tekstów, z czego większość to niewielkie, dwustronicowe artykuły o charakterze biograficznym, powtarzające w zasadzie te same informacje. Część z nich pojawiła się w 1998 r., tuż po śmierci Urbańskiego. Na uwagę zasługuje 32-stronicowy katalog wystawy *Lucem dabit atra fuligo. Światło dała czarna sadza. Leon Urbański. Grafik. Typograf* z 2007 r.² z krótkimi tekstami o charakterze wspomnieniowym m.in. Jana Bokiewicza, Krzysztofa Jerominka, Hanny Lebeckiej, Krzysztofa Lenka, Anny Mieczysławskiej, Andrzeja Tomaszewskiego i Danuty Wróblewskiej. Większość tych tekstów ukazała się wcześniej w prasie. Godny uwagi jest także 24-stronicowy katalog *DOG na Saskiej Kępie w Warszawie. Wystawa poświęcona Doświad-*

1. W PSP zachowały się fragmenty wystawy z 1984 r.: *Typografia. Wokół Książki – Próby, Propozycje, Realizacje. Wystawa z okazji 20-lecia Doświadczalnej Oficyny Graficznej Pracowni Sztuk Plastycznych w Warszawie*, która była przygotowywana pod okiem Leona Urbańskiego.

2. *Lucem dabit atra fuligo. Światło dała czarna sadza. Leon Urbański (1926–1998). Grafik. Typograf*. Katalog wystawy pod red. Anny Mieczysławskiej, Centrum Sztuki Studio im. S. I. Witkiewicza w Warszawie we współpracy z Muzeum Drukarstwa Warszawskiego i Pracownią Sztuk Plastycznych w Warszawie, Warszawa 2007, 32 s.

czalnej Oficynie Graficznej Pracowni Sztuk Plastycznych w Warszawie³ ze wstępem Krzysztofa Jerominka. Ponieważ Urbański nie pozostawił po sobie żadnych tekstów teoretycznych na temat typografii w postaci książek, artykułów czy referatów, cenne były wszelkie jego wypowiedzi, m.in. wywiad radiowy zaprezentowany w audycji Ewy Prządki⁴ pt. *Portret artysty*, a także kilka wywiadów opublikowanych w czasopiśmie projektowych oraz wszelkie zapiski, notatki, fragmenty przemówień itp. W polskich i zagranicznych publikacjach z dziedziny typografii oraz grafiki użytkowej można także spotkać reprodukcje prac Urbańskiego traktowane jako wzorowe przykłady.

Koniecznością było także zebranie bibliografii podmiotowej oraz, w dążeniu do kompletności, przeanalizowanie całego dorobku Urbańskiego w zakresie projektowania książki. Typograf deklарował, że zaprojektował około 200–250 książek, licząc każdy tom osobno. Tymczasem, poszukując zaprojektowane przez niego edycje, udało mi się zebrać aż 337 pozycji bibliograficznych. Różnica jest spora, może dlatego, że uwzględniłam również interesujące pod względem typograficznym broszury o charakterze książkowym oraz te książki, do których Urbański zaprojektował wyłącznie okładki i strony tytułowe.

Trzeba podkreślić, że zebranie bibliografii było bardzo trudnym zadaniem, co wynikało z marginalnego traktowania problematyki projektowania typograficznego przez środowiska artystyczne minionej epoki, a w konsekwencji także przez środowiska bibliotekarskie. Okazało się m.in., że *Przewodnik Bibliograficzny* wybiórczo rejestrował dorobek grafika, pomijając pozycje najistotniejsze, nawet te nagrodzone (problem dokładniej opisałam w książce). Najcenniejszy materiał do bibliografii uzyskałam od Krystyny Urbańskiej (60 tytułów), z publikacji PTWK pt. *Najpiękniejsze książki. 40 Konkursów Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek 1957–1999*⁵, w której wymieniono 19 edycji nagrodzonych w kolejnych konkursach Towarzystwa. Cenny okazał się również bezpośredni kontakt z biurem PTWK – udostępniono mi listę 23 wyróżnionych pozycji, pojedyncze tomy odnajdywałam w bibliotekach. Ponadto informacje o wydanych książkach uzyskałam z prywatnej dokumentacji Urbańskich, m.in. maszynopisu katalogu wystawy zorganizowanej w Kordegardzie w 1984 r. oraz prywatnego spisu wystawy *Lucem dabit atra fuligo. Światło dała czarna sadza. Leon Urbański. Grafik. Typograf* zorganizowanej przez Annę Mieczysławską w Centrum Sztuki Studio im. S.I. Witkiewicza w Warszawie w 2007 r., od znajomych Leona Urbańskiego i z innych źródeł. Po zebraniu bibliografii podmiotowej przeprowadziłam analizę typograficzną książek i przebadalam z autopsji ponad 300 edycji.

Metody badawcze

Punktem wyjścia w badaniach nad twórczością Urbańskiego była metoda biograficzna, polegająca na badaniu dokumentów źródłowych (dokumentów o charakterze osobistym, korespondencji, prywatnych zapisków, notatek itp.) w celu poznania szczegółów z życia typografa, a także jego stosunku do wykonywanej pracy i poglądów na temat projektowania edycji. Oprócz osoby projektanta równie ważny był jego dorobek, istotnym elementem pracy była analiza projektów książek Urbańskiego oraz ich realizacji,

3. *DOG na Saskiej Kępie w Warszawie. Wystawa poświęcona Doświadczalnej Oficynie Graficznej Pracowni Sztuk Plastycznych w Warszawie, 60-lecie PSP, 45-lecie DOG PSP*, Pracownia Sztuk Plastycznych Sp. z o.o., Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy, Muzeum Drukarstwa Warszawskiego, Warszawa 2009, 24 s.

4. *Portret artysty*. Audycja radiowa wyemitowana w Programie 3. Polskiego Radia, emisja 9.02.1996 godz. 11.05.

5. *Najpiękniejsze książki. 40 Konkursów Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek 1957–1999*, Warszawa 2000.

a także druków ulotnych. Wyszukanie edycji oraz ich opis umożliwiła m.in. metoda bibliograficzna. Kolejny krok stanowiła analiza strukturalno-typologiczna (formalna i treściowa) książek, polegająca na wyodrębnieniu poszczególnych typów publikacji. Po jej dokonaniu przeprowadziłam szczegółową analizę typograficzną kolejnych egzemplarzy, korzystając z metody porównawczej książek i ich projektów. Na gruncie polskiej bibliologii badania tego typu zapoczątkował nad dawną książką Kazimierz Piekarski, a kontynuował je Janusz Sowiński, adaptując metodę do badań edycji XIX i XX w.

Analizę typograficzną edycji przeprowadziłam na poziomie mikro- i makrotypografii. Polegała ona na wnikliwej analizie wszystkich elementów projektu: formatu i proporcji publikacji, struktury kolumny i marginesów, użytych krojów i stopnia pisma, interlinii oraz zastosowanych świateł, szerokości łamu i jakości składu, sposobów kształtowania nagłówków i pozostałych wyróżnień odzwierciedlających hierarchię tekstu, metod rozmieszczenia materiału ilustracyjnego, ozdobnego materiału typograficznego, układu stron tytułowych, okładki i obwoluty, kolorów stosowanych w druku oraz rodzajów wykorzystanych papierów itp.

Badania te były realizowane w kontekście typografii totalnej, a więc zjednoczenia treści, formy i funkcji książki. Analiza umożliwiła poznanie charakterystycznych rozwiązań typograficznych i stanowi punkt wyjścia do zrozumienia, na czym polega komunikacyjna rola typografii w projektach Urbańskiego.

Struktura książki

Książka składa się z 6 rozdziałów, które prowadzą czytelnika od informacji ogólnych na temat życia i działalności zawodowej Urbańskiego, przedstawienia najważniejszych obszarów jego aktywności, poprzez rozważania natury teoretycznej na temat jego poglądów dotyczących typografii i projektowania książki, aż po ukazanie, w jaki sposób przekładały się one na działalność praktyczną i charakter projektowanych edycji.

W rozdziale pierwszym pt. *Z pasją, bez kompromisów – życie i twórczość Leona Urbańskiego* przedstawiłam życiorys typografa, opisując jego drogę zawodową oraz najważniejsze wydarzenia, które miały wpływ na jego twórczość. Urbańskiego starałam się pokazać w kontekście czasów, w jakich przyszło mu dorastać i tworzyć, w zmieniającej się sytuacji politycznej, na tle przemian rynku wydawniczego i gwałtownych zmian technologii.

Leon Urbański urodził się 11 września 1926 r. w Tarnowie. Już w dzieciństwie zaczęły go fascynować książki, a miłość do nich zaszczepiła mu matka. „Od dziecka byłem istnym pożeraczem literatury – wspominał – O książki było trudno, każdą więc traktowałem jak relikwię, ucząc się jej na pamięć”⁶. Rok po zakończeniu wojny w styczniu 1946 r. Urbański przeniósł się do Warszawy i rozpoczął samodzielne życie. W tym samym roku zdał egzamin eksternistyczny w zakresie czterech klas gimnazjum w Gimnazjum Ogólnokształcącym im. Rejtana w Warszawie i rozpoczął naukę w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych w Warszawie. Należał do drugiego powojennego rocznika szkoły. Tam też zetknął się po raz pierwszy z prof. Andrzejem Rudzińskim, którego już do końca życia uważał za swojego mistrza. W 1948 r. Urbański zdał maturę i został przyjęty na studia w Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych (później Akademii Sztuk Pięknych) w Warszawie, gdzie uczył się projektowania m.in. pod okiem Andrzeja Rudzińskiego oraz Bonawentury Lenarta. Z przyczyn politycznych studia ukończył dopiero w 1959 r., otrzymując dyplom artysty plastyka w zakresie grafiki.

6. D. Kozińska, *Artysta wielokrotny. Rozmowa z Leonem Urbańskim*, „Tydzień Polski” 1991, 28.09, s. 9.

Nie były to czasy szczególnie łaskawe dla typografów. W Polsce nie doceniano ich roli. W porównaniu do projektowania plakatów czy ilustrowania edycji, projektowanie książki było działalnością niejako drugiej kategorii. Bardzo często sprowadzało się ono do zaprojektowania okładki i stron tytułowych, kart rozdziałów oraz stworzenia ilustracji. Dodatkowo mnożyły się problemy natury technologicznej: brak odpowiednich kompletów czcionek w drukarniach, przestarzały park maszynowy, trudności z papierem. Liczne przeciwności nie zniechęciły Urbańskiego i całe jego życie można uznać za walkę o nadanie typografii odpowiedniego statusu.

Szczyt kariery zawodowej Urbańskiego przypadł na lata 60., 70. i 80. XX w. Najbardziej płodne lata swojego życia spędził w Doświadczalnej Oficynie Graficznej, działającej w ramach Przedsiębiorstwa Pracowni Sztuk Plastycznych w Warszawie (1964–1992). Tam powstały lub zostały zainicjowane najwspanialsze jego dzieła. W latach 1978–1982 prowadził własną Pracownię Projektowania Typograficznego na ASP w Warszawie, co było również bardzo istotnym wątkiem w jego karierze. Poza tym Urbański pracował dla komercyjnych wydawnictw, przygotowując projekty książek dla: Ossolineum, Instytutu Wydawniczego PAX, Krajowej Agencji Wydawniczej, Arkad, Naszej Księgarni i Krajowej Agencji Wydawniczej i in.

Zdobywał liczne nagrody za swoją działalność projektową. Szczególnym osiągnięciem były nagrody przyznane w konkursie *Internationale Buchkunst-Ausstellung* (IBA) w Lipsku, będącym przeglądem osiągnięć światowego edytorstwa. Konkurs odbywał się co ok. 6 lat i Urbański za każdym razem otrzymywał wysokie odznaczenia (Grand Prix, dwa złote medale, medal srebrny, brązowy itp.). Z czasem zaproszono go również do jury konkursu. W Polsce główną i jedyną formą uznania twórczości w dziedzinie typografii i projektowania książki były nagrody przyznawane w dorocznych konkursach PTWK na Najpiękniejsze Książki Roku. Urbański otrzymał ich bardzo wiele – około 20 nagród i 20 wyróżnień za projekty książek oraz dwie nagrody za wybitne osiągnięcia w dziedzinie typografii. Największe wyróżnienie spotkało go w 1990 r. Został zaproszony do grona elitarnego międzynarodowego stowarzyszenia wydawców i typografów brytyjskich *Double Crown Club*, skupiającego największych mistrzów czarnej sztuki, m.in. Matthew Cartera, Adriana Frutigera, Josta Hochuliego, Martino Mardersteiga, Gerarda Ungera i Hermanna Zapfa.

Urbański był niewątpliwie niezwykłą indywidualnością. Był wielkim pasjonatem pięknego druku, a jednocześnie tyranem w sprawach jakości – jak wspominał Eugeniusz Galimski, dyrektor Pracowni Sztuk Plastycznych. Galimski podkreślał, że „był on człowiekiem wybuchowym, a nawet apodyktycznym, potrafił wpaść w gniew, zniszczyć coś, wyrzucić, kilka prób rwał i wyrzucał do kosza, ale zawsze osiągał zamierzony cel. To była pasja twórcza. Potrafił się wściekać, ponieważ (...) drukarze robili coś niezgodnie z jego wyobrażeniami. Ale po burzy szybko się rozładowywał, ponieważ ostatecznie osiągał zamierzony cel. W efekcie otrzymywał wysokie nagrody, co było bardzo cenione w środowisku”⁷.

Wspomniana wyżej Doświadczalna Oficyna Graficzna PSP miała szczególny wpływ na życie zawodowe Urbańskiego i jego twórczość, dlatego został jej poświęcony osobny rozdział (drugi) pt. *Laboratorium pięknego druku – Doświadczalna Oficyna Graficzna Pracowni Sztuk Plastycznych w Warszawie (1964–1992)*. DOG została powołana do życia w ramach Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Sztuk Plastycznych (PSP) – wpływowego monopolisty na rynku sztuki, pod auspicjami Ministra Kultury i Sztuki. Oficynę założyli Urbański i Rudziński w 1964 r. Marzyli o miejscu, w którym sztuka typograficz-

7. E. Galimski, rozmowa przeprowadzona przez E. Repucho w dn. 26.11.2008 r. (PSP w Warszawie).

na mogłaby rozwijać się w sposób nieskrępowany, gdzie byłby czas i możliwości, aby poszukiwać dla każdego tekstu jego idealnej formy. Była to bowiem oficyna typograficzna, a więc pracująca w technologii druku wypukłego, gdzie teksty składano – jak czynili to dawni mistrzowie drukarstwa – z pojedynczych czcionek. W Oficynie powstawało bardzo wiele druków państwowych, protokolarnych, druków o charakterze oficjalnym. Dziś uważa się ją za kolebkę tzw. polskiej szkoły druku dyplomatycznego. Stworzono tam m.in. oryginalną polską formę serwisu druków protokolarnych związanych ze spotkaniami i wizytami dyplomatycznymi na najwyższym szczeblu. W Oficynie nie obowiązywały żadne normy ilościowe dla zecerów (w przeciwieństwie do komercyjnych zakładów poligraficznych). Tekst był składany tak długo, aż uzyskano zaakceptowaną przez artystę formę. Dzięki pracy w Oficynie Urbański miał dostęp do unikatowego warsztatu, który mógł sam kształtować według własnych potrzeb. Wiele osób uważa, że talent Urbańskiego nie mógłby się ujawnić w pospiesznej, niestarannej pracy dnia powszedniego.

Ważnym etapem w życiu Urbańskiego była także praca na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, gdzie przez cztery lata prowadził Pracownię Projektowania Typograficznego. Współpracę z Akademią rozpoczął już jako dojrzały 50-letni twórca, znany i ceniony typograf o ugruntowanych poglądach na temat wykonywanej profesji. Wątek ten został opisany w rozdziale trzecim pt. *Kształcenie typografów w Polsce w opinii Leona Urbańskiego. Program Pracowni Projektowania Typograficznego ASP w Warszawie (1978–1982)*. Przedstawiłam w nim poglądy Urbańskiego na temat jakości i potrzeb kształcenia typografów w Polsce oraz autorski program zajęć. Pracownia cieszyła się wielkim zainteresowaniem studentów, a realizowana w niej ścieżka edukacyjna uważana jest do dziś za niezwykle wartościową i nowatorską. W programie tym uwagę zwraca m.in. bibliologiczne ujęcie problemu projektowania książki. Choć Urbański sam nie używał tego terminu, to jednak intuicyjnie wyczuwał związki między projektowaniem a różnymi aspektami nauki o książce i ten szeroki sposób patrzenia na sprawy projektowania edycji starał się przekazać swoim studentom.

Rozdział czwarty pt. *Teorie wokół projektowania książki* stanowi dopełnienie rozdziału trzeciego i niejako kontynuację rozważań poświęconych poglądom Urbańskiego na temat projektowania publikacji. Zebrałam tu i uporządkowałam rozproszone wypowiedzi twórcy na temat typografii i projektowania książki, zmieniającej się roli typografii we współczesnym świecie, a także zasad projektowania. Warto w tym miejscu wymienić kilka najistotniejszych reguł, którymi kierował się Urbański w swojej pracy projektowej. Po pierwsze podkreślał rolę bibliotek w pracy typografa jako źródła wiedzy o projektowanym dziele. Gruntownej analizy wymagała bowiem – zdaniem Urbańskiego – nie tylko sama treść projektowanej książki, lecz także jej kontekst kulturowy. Ponadto biblioteka jako miejsce przechowywania dzieł dawnych mistrzów sztuki drukarskiej służyła Urbańskiemu za pracownię, w której wzbogacał swój warsztat projektowy. Spędzając długie godziny w dziale Starych Druków Biblioteki Narodowej w Warszawie, studiował prace dawnych mistrzów drukarstwa (zwłaszcza włoskich i francuskich mistrzów renesansu), a następnie stosowane przez nich rozwiązania, odpowiednio przetworzone i dostosowane do wymagań współczesności, zamieszczał w swoich książkach. Idealny projekt miał być – zdaniem Urbańskiego – kongenialnym połączeniem treści, formy i funkcji. Książka zaprojektowana przez Urbańskiego nie musiała być „piękna”, ale przede wszystkim użyteczna, co doskonale oddają jego słowa: „Nie robię sztuki, pomagam czytać”. Warto także zwrócić uwagę na to, że Urbański w swoich projektach dążył do prostoty, do upraszczania formy. Doceniał rolę czerni i bieli w projekcie typograficznym jako podstawowych środków wyrazu. Zwracał też uwagę na całościowe projektowanie

książki, podkreślał, że dobrze zaprojektowana książka ma być spójnym organizmem. Nie ma w niej elementów mniej ważnych.

Bardzo istotne w pracy Urbańskiego było nieustanne dążenie do typografii kongenialnej/totalnej w praktyce wydawniczej. Koniecznością wydało mi się więc przedstawienie modelu pięknej książki według Urbańskiego, ukazanie, jakie rozwiązania typograficzne uważał za najważniejsze. Rozważania poświęcone temu zagadnieniu zawiera rozdział piąty *W poszukiwaniu idealnej formy. Publikacje bibliofilskie*. Najlepszym materiałem do poszukiwania wzorowych rozwiązań edytorskich są bowiem edycje bibliofilskie, które powstały w DOG. Publikacje te są szczególnie ważnym materiałem badawczym, ponieważ w całości były tworzone przez typografa lub według jego dokładnych wskazówek – od projektu aż po druk i oprawę w przeciwieństwie do edycji rynkowych, których projekty były realizowane w zamkniętych drukarniach, do których grafik oficjalnie nie miał dostępu lub miał dostęp bardzo utrudniony. Edycje bibliofilskie można więc uznać za realizacje najbliższe koncepcji typografa, wolne od negatywnych wpływów zewnętrznych. Badaniom typograficznym poddałam 25 edycji. Wybrałam pozycje najbardziej wartościowe, doceniane przez obiektywne grona ekspertów, np. nagradzane w różnego rodzaju konkursach, opisane w prasie itp., jak również ważne dla samego Urbańskiego.

Dzięki analizie typograficznej edycji możliwe stało się ukazanie cech charakterystycznych stylu typografa. Opisałam najczęściej stosowane formaty i proporcje publikacji, metody kształtowania kolumny i marginesów, najczęściej używane kroje pisma, sposoby kształtowania nagłówków i pozostałych wyróżnień odzwierciedlających hierarchię tekstu, sposoby ilustrowania i zdobienia za pomocą materiału typograficznego, przeanalizowałam układ stron tytułowych i budowę okładek, stosowane w druku kolory oraz gatunki papieru itp. Rozdział uzupełnia analiza przypadków – całościowa charakterystyka najpiękniejszych edycji, będąca kompleksowym spojrzeniem na publikacje jako na harmonijną kompozycję świadomie połączonych ze sobą elementów.

Osobne rozważania poświęciłam edycjom rynkowym. Opisałam je w obszernym rozdziale szóstym pt. *Praktyka wydawnicza*. Zebrałam tu i scharakteryzowałam edycje najważniejsze: nagrodzone w różnego rodzaju konkursach przez niezależne gremia twórców (kryterium obiektywne), a także istotne dla samego Urbańskiego (kryterium subiektywne). Szczegółowo przeanalizowałam 94 projekty (na 100 wymienionych przez Urbańskiego w wywiadzie przeprowadzonym przez Ewę Prządkę). Następnie stworzyłam typologię zaprojektowanych książek w zależności od rodzaju publikacji. Podzieliłam je na literaturę piękną (poezja – 18 projektów, proza – 4, dramat – 1), albumy – 5, edycje faksymilowe – 12, książki naukowe (publikacje badawcze – 19 i publikacje informacyjne – 3) oraz serie wydawnicze – 2 serie i 5 zróżnicowanych pod względem typograficznym tomików należących do Serii Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego. Na podstawie wnikliwej analizy typograficznej 94 wymienionych pozycji, a także analizy o charakterze ogólniejszym pozostałych kilkuset publikacji, ukazałam zasady projektowania różnych typów edycji przez Urbańskiego, przedstawiając reguły swoistego języka wizualnego, którym się posługiwał.

Jednocześnie zwróciłam uwagę na to, że edycje rynkowe powstawały w tradycyjnych drukarniach i zakładach poligraficznych, dlatego ich realizacja często odbiegała od projektu twórcy. Prawdopodobnie jest doskonale widoczna, gdy zestawimy wybrane książki z ich projektami. Niemniej jednak rynkowa twórczość Urbańskiego jest bez wątpienia godna uwagi i na tle ówczesnej produkcji wydawniczej wyróżnia się staranną formą oraz szlachetnym układem typograficznym. Świadczą o tym m.in. wybrane przykłady recepcji twórczości Urbańskiego przez czytelników.

Tekst główny „Typografii kompletnej” uzupełnia wykaz 94 najwartościowszych publikacji, które zostały opisane w monografii (w podziale na: publikacje bibliofilskie, literaturę piękną: poezję, prozę i dramat, albumy, edycje faksymilowe, publikacje naukowe i popularnonaukowe oraz serie wydawnicze). Następnie umieściłam bibliografię przedmiotową w dwóch układach: alfabetycznym oraz chronologicznym, która ma ułatwić czytelnikom dotarcie do interesujących ich pozycji. Bibliografia zawiera spis wszystkich książek zaprojektowanych przez Urbańskiego (337 poz.). Książkę uzupełnia także bibliografia przedmiotowa oraz dwa indeksy, ukazujące obraz osób i instytucji zaangażowanych w sprawę książki w omawianym okresie. Na końcu znalazł się spis ilustracji.

Ilustracje mają ogromne znaczenie informacyjne i stanowią integralną całość z tekstem. Zostały wykonane przez fotografa, Szymona Aleksandrowicza, w mieszkaniu Krysstyny Urbańskiej. Wydanie książki w takiej właśnie formie, z bogatym materiałem ilustracyjnym było konieczne ze względu na charakter treści.

Nie bez znaczenia pozostaje forma monografii, jej opracowanie typograficzne zgodne z wyznawaną przez Urbańskiego zasadą typografii totalnej, która ma dążyć do idealnego połączenia treści, formy i funkcji. Książka została bowiem zaprojektowana i złamana przez wybitnego warszawskiego typografa, Andrzeja Tomaszewskiego, ucznia Leona Urbańskiego. W mojej opinii udało się w niej oddać styl i charakter projektów Urbańskiego. Na ostatniej stronie „Typografii kompletnej” nieprzypadkowo umieściłam kolofon. Zgodnie z zasadami głoszonymi przez Urbańskiego kolofon powinien znajdować się w każdej książce, nie tylko bibliofilskiej. Jest bowiem świadectwem współpracy wszystkich twórców edycji. Uświadamia, że książka nie jest dziełem samego autora, ale całego pracującego nad nią zespołu.

Objaśnienie tytułu

Leon Urbański nigdy nie przedkładał formy wizualnej nad szeroko pojętą funkcjonalność książki. Charakter jego twórczości dobrze oddaje współczesna definicja typografii zaproponowana przez *Department of Typography and Graphic Communication* Uniwersytetu w Reading, w myśl której typografia to projektowanie ułatwiające czytanie i odbiór dzieła (ang. *design for reading*). Dla Urbańskiego typografia była przede wszystkim istotnym narzędziem komunikacji wizualnej, a typograf nie był artystą, lecz raczej komunikatorem, pełniącym funkcję interpretatora treści przekazu, a także pośrednikiem, medium między nadawcą a odbiorcą. W swej twórczości, szczególnie w projektowaniu książek o złożonej strukturze redakcyjnej, zbliżał się do klasycznej koncepcji kryształowego kielicha Beatrice Warde. Jednocześnie w swoich projektach chętnie stosował rozmaite komponenty o charakterze estetycznym. Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że obecna w projektach Urbańskiego ornamentyka i wysublimowana grafika nie zakłóca tekstowego przekazu, ale go podkreśla lub uzupełnia. Przybiera też charakter osobistego stylu typografa. Typografia Urbańskiego to więc *typografia kompletna*, charakteryzująca się całościowym spojrzeniem na kwestie projektowania, uwzględniająca wszystkie aspekty estetyki druku w kontekście potrzeb i oczekiwań odbiorcy. Do takiego rozumienia pojęcia „typografia” nawiązuje właśnie tytuł niniejszej monografii. Drugi człon tytułu odwołuje się do szeroko pojętej kultury książki, która była dla grafika punktem wyjścia do wszelkich działań projektowych. W swoim spojrzeniu na książkę uwzględniał szeroko pojęte konteksty bibliologiczne z ich historycznymi i społecznymi uwarunkowaniami. Był więc twórcą wyjątkowo świadomym i dojrzałym.

Osiągnięte wyniki

W wyniku przeprowadzonych badań, poszukiwania, analizowania i gromadzenia źródeł udało mi się zrealizować cele wyznaczone na początku pracy. Twórczość największego po II wojnie światowej polskiego typografa została opracowana i scharakteryzowana. Pozostaje mi zatem żywić nadzieję, że w znacznym stopniu uda się uchronić ją od zapomnienia. Dzięki wnikliwej analizie typograficznej edycji różnego typu udało się przedstawić cechy charakterystyczne projektów Urbańskiego, swoistą gramatykę języka wizualnego, którym się posługiwał. Ważnym elementem jest także sporządzona przeze mnie bibliografia książek, edycji bibliofilskich i publikacji o charakterze książkowym zaprojektowanych w całości lub we fragmentach przez Leona Urbańskiego. Można ją uznać za niemal kompletną, a tym samym może stanowić podstawę dla kolekcjonerów i bibliofilów badających dorobek Urbańskiego.

Warto także dodać, że badania nad twórczością projektową Urbańskiego zostały przeprowadzone dosłownie w ostatnim momencie. W lecie 2017 r. Krystyna Urbańska, z powodu prywatyzacji kamienicy, w której mieszkała, w dramatycznych okolicznościach została zmuszona do przeprowadzenia się do maleńkiej zastępczej kawalerki. W związku z tym unikatowe archiwum, tak pieczołowicie przez nią strzeżone od śmierci męża, przestało istnieć. W październiku 2018 r. Krystyna Urbańska zmarła.

Wykorzystanie wyników

1. Ze względu na znajomość dorobku Leona Urbańskiego zostałam poproszona przez Krystynę Urbańską o podjęcie się negocjacji między Zakładem Narodowym im Ossolińskich a rodziną Twórcy, dotyczących przeniesienia prywatnego archiwum do wrocławskiego Ossolineum. Negocjacje te przebiegły pomyślnie i w lipcu 2017 r. uczestniczyłam w pakowaniu zbiorów, które zostały przewiezione do Ossolineum i umieszczone – ze względu na ogromną ilość unikatowych druków ulotnych – w Dziale Dokumentów Życia Społecznego.

2. Kolejnym krokiem w kierunku wykorzystania i lepszego upowszechnienia wyników badań jest opracowanie i udostępnienie w sieci cyfrowej kolekcji prezentującej dorobek projektowy Leona Urbańskiego. Baza, która znajduje się w trakcie opracowania, oprócz książek będzie zawierać także kilka tysięcy nieopracowanych dotychczas druków ulotnych. Działania te są prowadzone w ramach Pracowni Humanistyki Cyfrowej, utworzonej przy wrocławskim Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UW r w ramach grantu restrukturyzacyjnego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (Wniosek nr DN.WDS.5111.198.2016.1.Ł.W/ Decyzja Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego Nr 6674/E-344/R/2017 z dnia 01.03.2017. Kierownik projektu: Bożena Koredczuk).

3. Monografia spotkała się z bardzo życzliwym przyjęciem różnych środowisk zainteresowanych twórczością Leona Urbańskiego. W związku z tym wygłosiłam 8 wykładów dla środowiska artystycznego, wydawniczego, muzealnego, filologicznego oraz studentów kół naukowych różnych uczelni. Książka była oczekiwana, o czym świadczą także dwa wykłady wygłoszone jeszcze podczas jej pisania; poza tym środowisko wrocławskich projektantów i typografów śledziło z zainteresowaniem postępy prac, o czym świadczy dwukrotne zaproszenie mnie na wykład w 2014 i 2017 r.). Były to następujące wystąpienia:

– na zaproszenie prof. Katarzyny Krzak-Weiss dla studentów edytorskich studiów podyplomowych Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM w Poznaniu w ramach zajęć *Sztuka książki, Sztuka słowa*, 20 stycznia 2018 r.,

– na zaproszenie Wydziału Grafiki Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku w ramach konferencji naukowej: *Najpierw okładka! Polskie okładki książkowe 1945–1970*; Gdańsk, 20 października 2017, Referat: *Zgodność i użyteczność. O projektach okładek Leona Urbańskiego*;

– na zaproszenie Koła Naukowego Edytorów Uniwersytetu Jagiellońskiego w ramach Ogólnopolskiego Zjazdu Projektantów ETKA, Kraków, 5 maja 2017, Referat: *Pochyleni nad słowem. Współpraca twórców edycji*.

– na zaproszenie Piątej Kolumny (wrocławskiego nieformalnego stowarzyszenia zrzeszającego typografów, projektantów i studentów kierunków projektowych); Wrocław, Klub Proza – Wrocławski Dom Literatury; 8 marca 2017; Referat: *Typografia kompletna w projektowaniu książki. Leon Urbański o istocie typografii (1926–1998)*;

– na zaproszenie Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach (Koło Naukowe Projektowania Graficznego „Kilo Dizajnu”); Katowice, 26 kwietnia 2016 r.; Referat: *Kilo ponadczasowej typografii. Nie mniej i nie więcej o projektach Leona Urbańskiego (1926–1998)*.

– na zaproszenie Wydawnictwa Atut, wygłoszony podczas 25. Wrocławskich Targów Dobrych Książek; Wrocław, Hala Stulecia, 4 grudnia 2016 r.; Referat: *O drukach wybitnego polskiego grafika Leona Urbańskiego, i o jego poglądach na istotę typografii oraz jej służebnych powinnościach w kulturze społeczeństwa*;

– na zaproszenie Muzeum Narodowego we Wrocławiu; Wrocław, 28 lutego 2015 r.; Referat: *Sztuka czerni i bieli Leona Urbańskiego (1926–1998)*;

– na zaproszenie Piątej Kolumny (wrocławskiego nieformalnego stowarzyszenia zrzeszającego typografów, projektantów i studentów kierunków projektowych); Wrocław, Krzywy Komin. Centrum Rozwoju Zawodowego; 4 listopada 2014 Referat: *Czekam aż samo słowo mi właściwą formę podpowie... O twórczości Leona Urbańskiego (1926–1998)*.

Zostałam także zaproszona do wzięcia udziału w charakterze gościa w audycji radiowej *Goście, wydarzenia, recenzje, komentarze* Radia Wrocław Kultura (prowadzący: Jacek Antczak, Łukasz Śmigiel), w związku z ukazaniem się książki (5 stycznia 2017 r.).

Nagrody i opinie o książce

Książka została nagrodzona w trzech konkursach:

– Nagroda w Konkursie na Książkę Edytorsko Doskonałą „Edycja” 2015/2016, w kategorii „Promocja edytorstwa” (organizator konkursu: magazyn „Wydawca” i Międzynarodowe Targi Książki w Krakowie, jury pod przewodnictwem prof. Lecha Majewskiego), Kraków 27.10.2016 r.

– Nagroda Dziennikarzy w Konkursie na Najlepszą Książkę Akademicką, organizowanym podczas 20. Jubileuszowych Poznańskich Dni Książki (organizatorzy: Poznańskie Dni Książki, Wydawnictwo Naukowe UAM, Polskie Towarzystwo Wydawców Książek oraz Stowarzyszenie Wydawców Szkół Wyższych, patronat honorowy: Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego, JM Rektor Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Prezydent Miasta Poznania), Poznań 15–17.11.2016 r.

– Wyróżnienie specjalne za opracowanie edytorskie w „Konkursie na najlepszą książkę akademicką i naukową ACADEMIA 2017”; Organizator: Warszawskie Targi Książki Akademickiej i Naukowej Academia w Warszawie, Warszawa 19 maja 2017 r.

Za książkę otrzymałam także *Nagrodę Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego za osiągnięcia naukowe uzyskanie w 2016 r.*

Ponadto o zainteresowaniu monografią i jej życzliwym przyjęciu przez czytelników świadczą trzy recenzje (w załączniku nr 4): dwie ukazały się w czasopismach naukowych, a jedna na prywatnym blogu projektowym Marcina Piotrowskiego:

– recenzja dr Agnieszki Chamery w czasopiśmie „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, T. 10/2017, s. 394–396

– recenzja Moniki Pest w czasopiśmie „Acta Poligraphica”, nr 10/2017, s. 67–74.

– recenzja Marcina Piotrowskiego, opublikowana na blogu „O nowy modernizm!”, 10.10.2017 r., <http://onowymodernizm.pl/leon-urbanski/>

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

5.1. Publikacje

Moje zainteresowania badawcze szeroko pojętą tematyką edytorską pojawiły się jeszcze na studiach na specjalizacji edytorskiej prowadzonej w IINiB UWr przez prof. Janusza Sowińskiego. Niemalże znaczenie miało też seminarium magisterskie prowadzone przez prof. Józefa Szczepańca, dotyczące XVIII-wiecznego drukarstwa. Jednocześnie bardzo interesowała mnie współczesna praktyka wydawnicza. W trakcie V roku studiów (od 1999 r.) pracowałam w Wydawnictwie Dolnośląskim w Redakcji Encyklopedii Wrocławia jako pomocnik głównego koordynatora projektu (red. Anny Matkowskiej), a przez kolejnych 6 lat (od 2000 r.) byłam zatrudniona na stanowisku redaktora w polskiej filii niemieckiego Wydawnictwa *Tessloff – Atlas*, publikującego książki popularnonaukowe dla dzieci i młodzieży. Zajmowałam się opracowaniem językowym tekstów, a także nadzorowałam łamanie publikacji i przygotowanie ich do druku. Nauczyłam się obsługi profesjonalnych programów edytorskich. Dzięki pracy w wydawnictwie poznałam praktyczną stronę edytorstwa – proces powstawania książki, a także systemy promocji, marketingu i dystrybucji publikacji.

Doświadczenia praktyczne, a także zainteresowanie aspektami historycznymi sztuki wydawniczej wpłynęło na wybór tematu pracy doktorskiej – zafascynowało mnie współczesne edytorstwo bibliofilskie z jego nawiązaniem do form dawnych. Pracę doktorską obroniłam w 2004 r. i zostałam zatrudniona w IINiB UWr w Zakładzie Książki Współczesnej i Edytorstwa.

W pracy badawczej kontynuuję edytorskie tradycje wrocławskiego ośrodka bibliologicznego, zwracając szczególną uwagę na szeroko pojęte zagadnienia projektowania książki i technologii jej wytwarzania. Staram się pokazać, jak istotne są one w całościowym, bibliologicznym spojrzeniu na książkę. Tematyka ta nie cieszy się szczególną popularnością wśród badaczy, a nawet stanowi pewnego rodzaju niezagospodarowaną lukę, prawdopodobnie ze względu na jej interdyscyplinarny charakter i powiązania z projektowaniem graficznym. Poruszam się więc po terenach mało eksploatowanych, odczuwając satysfakcję, ale i niemalże trudy tego wyboru. Wśród bibliologów niewielu badaczy interesuje się podobną problematyką, a tym samym napotykam na większe trudności z publikowaniem swoich tekstów oraz prezentowaniem ich na konferencjach.

Na mój dorobek naukowy (razem z publikacją zgłoszoną jako osiągnięcie w przewodzie habilitacyjnym) składają się ogółem **44** publikacje, w tym **3** wydane przed doktoratem. Wśród **41** publikacji wydanych po doktoracie znajdują się: **3 monografie** (w tym jedna współautorska), **14** artykułów naukowych w czasopismach z listy ministerialnej B

(w tym 3 współautorskie; jeden przyjęty przez Redakcję, w trakcie publikacji), 2 artykuły w czasopiśmie zagranicznym, 1 artykuł w czasopiśmie projektowym, 4 hasła encyklopedyczne (w tym 2 współautorskie; moje teksty stanowią objętość 41 000 znaków), 4 rozdziały w monografiach zbiorowych, 4 recenzje naukowe w czasopismach z listy ministerialnej, 2 nekrologii oraz 4 sprawozdania (w tym 3 współautorskie), z czego 3 znajdują się w czasopismach z listy ministerialnej, 1 dokument źródłowy opublikowany w czasopiśmie z listy ministerialnej, 1 tekst opublikowany w cyfrowym katalogu wystawy oraz 1 współredagowana monografia wieloautorska.

Tematyka artykułów zasadniczo koncentruje się wokół kilku obszarów, które pokrótce omówiłam poniżej.

5.1.1. Bibliologia i jej interdyscyplinarne powiązania w zakresie estetyki książki i druku

Od wielu lat istotnym polem moich zainteresowań badawczych jest nauka o książce i jej dyscyplinarne powiązania w zakresie estetyki książki i druku. Zagadnienia te interesują mnie przede wszystkim w perspektywie funkcjonalnej, charakterystycznej dla wrocławskiej szkoły bibliologicznej w kontekście komunikacji z czytelnikiem (*design for reading*). Moim celem jest utrwalenie odpowiedniego miejsca dla typografii w badaniach bibliologicznych. Badania te mają charakter nowatorski na gruncie bibliologii. W podstawowym z tego względu artykule ***Typografia w przestrzeni cyfrowej jako przedmiot badań bibliologicznych*** przedstawiłam bibliologiczną definicję pojęcia nowoczesnej typografii w kontekście ujęcia funkcjonalnego, obszar badań, a także najistotniejsze metody badawcze. Zwróciłam uwagę na *analizę typograficzną*, która napotyka na nowe wyzwania w kontekście edycji cyfrowych. Kolejny artykuł: ***Od sztuki pięknego składu do narzędzia komunikacji wizualnej. Przemiany pojęcia typografii na przestrzeni XX i początków XXI w.*** porządkuje wiedzę na temat samej definicji typografii i jej różnorodnych kontekstów, ukazując jednocześnie jej interdyscyplinarny charakter i bliskie związki z bibliologią⁸. Wiąże się z nimi artykuł ***Mieście książkowej grafiki a typografie w súčasnej knihovedei***⁹, w którym przedstawiłam badania naukowe Zakładu Książki Współczesnej i Edytorstwa IINiB UW w zakresie grafiki książkowej, wskazując na tradycje Zakładu i wkład badawczy jego kierowników (zwłaszcza prof. Janusza Sowińskiego i prof. Małgorzaty Komzy). Prof. Sowińskiemu poświęciłam także dwa odrębne teksty, które ukazały się po jego śmierci: ***Wspomnienie o profesorze Januszu Sowińskim, badaczu polskiego drukarstwa i typografii książki końca XIX oraz XX w.***¹⁰ oraz nekrolog ***Profesor Janusz Sowiński (20 III 1939–27 II 2015)***¹¹. Nie mniejsze znaczenie mają dwa obszernie hasła encyklopedyczne, zamieszczone w nowej „Encyklopedii książki” (Wrocław 2017), które napisałam razem z Andrzejem Tomaszewskim: ***Typografia***¹² i ***Estetyka druku***¹³. Badania w tym zakresie będą z pewnością przeze mnie kontynuowane.

8. *Typografia w przestrzeni cyfrowej jako przedmiot badań bibliologicznych*, „Acta Poligraphica” nr 7/2016, s. [37]–48; *Od sztuki pięknego składu do narzędzia komunikacji wizualnej. Przemiany pojęcia typografii na przestrzeni XX i początków XXI w.*, „Acta Poligraphica” nr 8/2016, s. 85–97.

9. *Mieście książkowej grafiki a typografie w súčasnej knihovedei*, „Knižnica” R. 14, č. 3 (2013), s. 51–52.

10. *Wspomnienie o profesorze Januszu Sowińskim, badaczu polskiego drukarstwa i typografii książki końca XIX oraz XX w.*, „Acta Poligraphica. Czasopismo naukowe poświęcone poligrafii” nr 5/2015 s. 69–76.

11. *Profesor Janusz Sowiński (20 III 1939–27 II 2015)*, „Roczniki Biblioteczne” R. 60 (2016), s. [399]–402.

12. A. Tomaszewski, E. Repucho, *Typografia*, [W:] „Encyklopedia Książki”, Wrocław 2017, T. 2, s. 591–594.

13. A. Tomaszewski, E. Repucho, *Estetyka druku*, [W:] „Encyklopedia Książki”, Wrocław 2017, T. 1, s. 624–629.

5.1.2. Kongenialne projektowanie książki (XX–XXI w.)

Kongenialne projektowanie książki to ważny nurt moich badań, który dotyczy dwóch podstawowych kwestii: projektowania książki, a także osób/instytucji w tym procesie uczestniczących. Należy do niego monografia twórczości Leona Urbańskiego, moje główne osiągnięcie naukowe, a także cztery artykuły poświęcone Urbańskiemu i jeden tekst źródłowy, opublikowane wcześniej, a następnie włączone do książki¹⁴. Aspektem projektowania szczególnie wartościowych edycji poświęcony jest także artykuł: **Ukształtowanie typograficzne jako atrybut kulturowej tożsamości książki**¹⁵. Ciekawym problemem są dla mnie różnego rodzaju ograniczenia, które stoją na przeszkodzie w dążeniu do stworzenia „edycji idealnej”. Są to zarówno problemy natury wewnętrznej, wynikające z charakteru książki, jak i zewnętrzne: technologiczne, ekonomiczne, polityczne i kulturowe. Opisałam je w artykule: **Wewnętrzne i zewnętrzne ograniczenia w projektowaniu książki – wybrane aspekty**¹⁶. Do tego nurtu badań należy także recenzja: **Między funkcjonalnością a estetyką publikacji podręcznikowych**¹⁷ oraz recenzowane przeze mnie publikacje we współredagowanej edycji: **W poszukiwaniu odpowiedniej formy: rola wydawcy, typografa, artysty i technologii w pracy nad książką**¹⁸, a także hasło encyklopedyczne **Liberatura**¹⁹, dotycząca literatury totalnej, w której tekst i przestrzeń książki stanowią nierozzerwalną całość.

5.1.2.1. Typografia edycji naukowych – w teorii i praktyce

Moim zamierzeniem jest, aby prowadzone przeze mnie badania miały między innymi wymiar praktyczny i mogły przyczynić się do poprawy jakości, a tym samym funkcjonalności publikacji wydawanych przez najbliższe środowisko naukowe. W tym celu powstała najnowsza książka, stworzona przeze mnie i dr hab. prof. ASP w Katowicach, kierownika Pracowni Typografii, Tomasza Bierkowskiego, w ramach interdyscyplinarnej współpracy, pt. **Typografia dla humanistów. O złożonych problemach projektowania edycji naukowych**²⁰ (Wydawnictwo SBP). Typografia książkowa została tu przedstawiona jako system przetwarzania informacji i przekazywania wiedzy, który ma służyć jak najlepszemu jej rozpowszechnianiu. Napisanie książki poprzedziły m.in. gruntowne badania typograficzne ponad 400 pozycji z zakresu bibliologii i informatologii wydanych w Polsce w ciągu ostatnich 10 lat. Analiza ukazała niski poziom typograficzny edycji, a

14. *Portret artysty. Leon Urbański o typografii (maszynopis wywiadu z 9 lutego 1996 roku)*, oprac. E. Repucho, „Sztuka Edycji. Studia tekstologiczne i edytorskie”, 2013, nr 2, s. 131–135; *Typograf przy kaszcie: rola warszawskiej Doświadczalnej Oficyny Graficznej Pracowni Sztuk Plastycznych w twórczości Leona Urbańskiego (1926–1998)*, [W:] *W poszukiwaniu odpowiedniej formy : rola wydawcy, typografa, artysty i technologii w pracy nad książką* pod red. M. Komzy przy współud. E. Jabłońskiej-Stefanowicz i E. Repucho, Wrocław 2012, s. 201–215; *Projektowanie książki orientalnej według Leona Urbańskiego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo”, 2011, nr 30, s. 19–38; *Model kształcenia typografów według Leona Urbańskiego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo” 2010, nr 29, s. 37–59; „Nie robie sztuki, pomagam czytać”: *poglądy Leona Urbańskiego na temat kształtowania szaty typograficznej książki*, „Roczniki Biblioteczne” 2009 R. 53, s. 237–247.

15. *Ukształtowanie typograficzne jako atrybut kulturowej tożsamości książki*, W: „Kulturowa tożsamość książki”, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014, s. 75–86.

16. *Wewnętrzne i zewnętrzne ograniczenia w projektowaniu książki – wybrane aspekty*, „Acta Poligraphica”, R. I, nr 2 (2013), s. 35–48.

17. *Między funkcjonalnością a estetyką publikacji podręcznikowych*. Rec.: *Estetyka w typografii wobec postulatów czytelności*, Ewa Stopa-Pielesz, Katowice, 2009, „Bibliotekoznawstwo”, 2010 nr 29, s. 149–152.

18. *W poszukiwaniu odpowiedniej formy: rola wydawcy, typografa, artysty i technologii w pracy nad książką*, pod red. Małgorzaty Komzy przy współud. Ewy Jabłońskiej-Stefanowicz i Ewy Repucho, Wrocław 2012.

19. *Liberatura* [hasło], [W:] *Encyklopedia Książki*, Wrocław 2017, T. 2, s. 240–241.

20. T. Bierkowski, E. Repucho, *Typografia dla humanistów. O złożonych problemach projektowania edycji naukowych*, Warszawa 2018.

nawet występowanie podstawowych błędów, które wpływają na znaczne obniżenie jakości komunikacyjnej wydawnictw. Misją tej książki jest więc uświadamianie czytelnikom, że publikacje naukowe wymagają profesjonalnego podejścia, opartego na myśleniu projektowym (ang. *design thinking*), od tego zależy bowiem jakość komunikacji między autorem a czytelnikiem. Przedstawiliśmy w niej dobre tradycje projektowania książki naukowej w Polsce w latach 60. i 70., wskazując na konieczność powrotu do nich, a także ukazaliśmy przyczyny złego stanu publikacji naukowych w Polsce. Mam nadzieję, że książka ta przyczyni się do zmiany świadomości wydawców książek akademickich i poprawy jakości projektowanych edycji.

5.1.2.2. Trendy w projektowaniu książki i druków

Odrębnym kierunkiem moich badań są trendy i style panujące w projektowaniu książki i druków na przestrzeni dziejów. Zainteresowania te zawdzięczam prof. Małgorzacie Komzie, która była wieloletnim kierownikiem Zakładu Książki Współczesnej i Edytorstwa. Szczególnie interesuje mnie polska typografia wytworna i awangardowa, co znalazło odzwierciedlenie w artykule: *Książka dla dzieci w służbie estetyki druku. Publikacje dwudziestolecia międzywojennego*²¹, a także hasło zamieszczone w „Encyklopedii Książki” pt. *Polska książka awangardowa*²². Interesujące są także dla mnie przemiany formy książki, jakie dokonywały się w okresie PRL, m.in. kwestie upolitycznienia formy książki. Te zagadnienia opisuję w artykule: *Estetyka zaangażowana. Rola „Poligrafiki” w podnoszeniu poziomu estetycznego polskiej produkcji wydawniczej w latach 1947–1956*²³. Tematy te będą przeze mnie z pewnością kontynuowane.

5.1.2.3. Okładka jako komunikat słowno-obrazowy

Projektowanie okładek, stanowiących komunikaty słowno-obrazowe ściśle powiązane z książką, zainteresowało mnie stosunkowo niedawno, ale mam zamiar kontynuować te badania w przyszłości. Wspólnie z dr. hab. prof. ASP Tomaszem Bierkowskim napisaliśmy artykuł pt. *Co mówią okładki? O jakości komunikatów wizualnych współczesnych polskich edycji z zakresu bibliologii i informatologii*. Zwróciliśmy w nim uwagę na niską jakość graficzną i informacyjną oraz stereotypowe podejście do projektowania okładek książek naukowych z dziedziny bibliologii i informatologii. Drugi artykuł pt. *Zgodność i użyteczność. O projektach okładek Leona Urbańskiego*, powstał już po napisaniu książki *Typografia kompletna...* (na prośbę dr. hab. prof. ASP Janusza Górskiego) i stanowi zbiór poruszanych w niej kwestii, które jednak nie zostały wyeksponowane w jednoznaczny sposób.

5.1.3. Edytorstwo bibliofilskie

Jeszcze innym tematem moich rozważań jest edytorstwo bibliofilskie, uwzględniające uczuciowy stosunek do książki, a także szczególną troską o jej szatę graficzną. Zainteresowania bibliofilstwem rozwijałam pisząc pracę doktorską. Jej fragmenty ukazały się w formie książki pt. *Fanaberie i pasje. Edycje bibliofilskie i druki ozdobne Biblioteki Narodowej w Warszawie*²⁴, wydanej przez Wydawnictwo Biblioteki Narodowej. Po

21. *Książka dla dzieci w służbie estetyki druku. Publikacje dwudziestolecia międzywojennego*, „Bibliotheca Nostra: śląski kwartalnik naukowy”, Nr 1 (2016), s. 51–65, Wersja elektroniczna: <http://www.sbc.org.pl/publication/243977>.

22. *Polska książka awangardowa*, [W:] Encyklopedia Książki, Wrocław 2017, T. 2, s. 405–407.

23. *Estetyka zaangażowana. Rola „Poligrafiki” w podnoszeniu poziomu estetycznego polskiej produkcji wydawniczej w latach 1947–1956*, „Bibliotekoznawstwo”, 2008 T. XXVII, s. 77–96.

24. *Fanaberie i pasje. Edycje bibliofilskie i druki ozdobne Biblioteki Narodowej w Warszawie*, Wydawnictwo Biblioteki Narodowej, Warszawa 2006.

obronieniu pracy doktorskiej ukazała się także publikacja *Polske knižnice ako vydavatelja bibliofilskiej literatury*²⁵, opublikowana w słowackim czasopiśmie „Knižnica”. Zainteresowania edytorstwem bibliofilskim kontynuowałam, poszukując odpowiedzi na pytanie o współczesne formy edytorstwa bibliofilskiego. Badania doprowadziły mnie do osoby Wolfganga Beinerta, znanego niemieckiego typografa, który, wykorzystując warsztat i tradycje edytorstwa bibliofilskiego, tworzy publikacje na wskroś nowoczesne, ekskluzywne druki dla wybranych klientów, którymi są duże firmy i znane instytucje (np. Mercedes Benz, Instytut Goethego itp.). Odwiedziłam jego atelier w Monachium (18–22.04.2005), gdzie miałam okazję spotkać się z twórcą oraz przeprowadzić analizę typograficzną jego dorobku, a także uczestniczyć w prowadzonych przez niego zajęciach w *Fachhochschule München* na kierunku *Gestaltung- Kommunikationsdesign*. W wyniku przeprowadzonych badań powstały dwie publikacje: *Wolfgang Beinert – twórca współczesnych publikacji bibliofilskich*²⁶ oraz *Bóg tkwi w szczegółach – prosta tajemnica dobrego projektu według Wolfganga Beinerta*²⁷.

5.1.4. Technologia wytwarzania książki w perspektywie historycznej i współczesnej

Technologia wytwarzania książki i narzędzia służące do jej produkcji to kolejne ważne dla mnie pole badawcze. Forma książki jest bowiem rodzajem zwierciadła, w którym odbijają się możliwości technologiczne danej epoki. Obszerne wątki dotyczące składu ręcznego, druku typograficznego, a także składu maszynowego i technologii stosowanych w Polsce w okresie PRLu, pojawiły się w monografii twórczości Leona Urbańskiego. Natomiast zainteresowania produkcją papieru w tamtym okresie znalazły swoje odzwierciedlenie w recenzji książki Macieja Szymczyka *Polski przemysł papierniczy 1945–1989*²⁸. Do tego nurtu można zaliczyć także recenzję książki Ivony Kollárovej *Slobodný vydavateľ, mysliaci čitateľ. Typografické médium v jozefínskej dobe*²⁹, której problematyka dotyczy drukarstwa XVIII-wiecznego.

Ważnym przedmiotem badań są dla mnie także nowe technologie cyfrowe. W dwóch artykułach napisanych wspólnie z dr Renatą Aleksandrowicz: *Tekst natchniony w obliczu nowych technologii. Biblia Tysiąclecia w aplikacji na telefon. Perspektywa wydawcy*³⁰ oraz *Tekst natchniony w obliczu nowych technologii. Biblia Tysiąclecia w aplikacji na telefon. Perspektywa odbiorcy*³¹, pokazałyśmy przemiany formy jednej z najstarszych ksiąg – *Biblii* – od zwoju do aplikacji na telefon, zwracając szczególną uwagę na radykalne zmiany, jakie zachodzą w procesie wydawniczym w związku z zastosowaniem najnowszych technologii cyfrowych. Próbowałyśmy znaleźć odpowiedź na pytanie, jak forma cyfrowa wpływa na zachowania czytelnicze. Badania, które łączą za-

25. *Polske knižnice ako vydavatelja bibliofilskiej literatury*, „Knižnica” 2006 R. 7 nr 3/4, s. 44–48.

26. *Wolfgang Beinert – twórca współczesnych publikacji bibliofilskich*, „Bibliotekoznawstwo” 2006 nr 26, s. 49–69.

27. *Bóg tkwi w szczegółach – prosta tajemnica dobrego projektu według Wolfganga Beinerta*, „2+3D. Grafika plus Produkt. Ogólnopolski Kwartalnik Projektowy” 2009 nr 30, s.12–21.

28. Maciej Szymczyk: *Polski przemysł papierniczy 1945-1989. Duszynki-Zdrój, 2007* [recenzja], „Roczniki Biblioteczne”, R. 52 (2008), s. 250–253.

29. Ivona Kollárová: *Slobodný vydavateľ, mysliaci čitateľ. Typografické médium v jozefínskej dobe*. Budmerice 2013 [recenzja], „Przegląd Biblioteczny”, R. 82, z. 1 (2014), s. 90–94.

30. R. Aleksandrowicz, E. Repucho, *Tekst natchniony w obliczu nowych technologii. Biblia Tysiąclecia w aplikacji na telefon. Perspektywa wydawcy*, „Teologia i Człowiek” 2016 nr 4, Vol 36, s. 149–166.

31. R. Aleksandrowicz, E. Repucho, *Tekst natchniony w obliczu nowych technologii. Biblia Tysiąclecia w aplikacji na telefon. Perspektywa odbiorcy*, „Teologia i Człowiek” 2016 nr 4, Vol 36, s. 167–184.

gadnienia nowoczesnej formy książki, technologii jej wytwarzania z problemami jej użytkowania z pewnością będą przeze mnie kontynuowane.

5.1.5. Inne

Kształcenie bibliologów w zakresie projektowania książki. W czasach powszechnej demokratyzacji publikowania, gdy „wszyscy jesteśmy typografami”, jak pisze Nigel French, moją troską jest także kształcenie w tym zakresie bibliologów. Program kształcenia, oparty na doświadczeniu wielu lat prowadzonych zajęć ze studentami, zaproponowałam w artykule *Typografia i grafika książki w kształceniu bibliologicznym*³².

Systemy identyfikacji wizualnej polskich wydawców i ich znaczenie marketingowe to kolejne interesujące zagadnienie, które zostało pogłębione w artykule *Estetyka druków reklamowych wydawnictw jako element systemu identyfikacji wizualnej firmy*³³. Tematykę tę kontynuuję głównie prowadząc zajęcia dla studentów.

5.2. Granty

Byłam kierownikiem dwóch projektów badawczych. Pierwszy grant otrzymałam w VIII Konkursie Wewnętrznych Projektów Badawczych UWr na projekt pt. „Leon Urbański, artysta z *Galaktyki Gutenberga*” (nr grantu 2895/W/IINB/08). Drugi grant przyznano mi w XXXVI Konkursie Badawczym Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na projekt „Sztuka czerni i bieli. Kultura książki w twórczości Leona Urbańskiego” (Umowa nr 2143/B/H03/2009/36; nr grantu N N103 214336). Obecnie biorę udział w grantie restrukturyzacyjnym, którego kierownikiem jest dr hab. prof. UWr Bożena Koredczuk w związku z podniesieniem efektywności działalności naukowej Wydziału Filologicznego UWr (wniosek nr DN.WDS.5111.198.2016.1.Ł.W, decyzja Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego nr 6674/E-344/R/2017 z dnia 01.03.2017). Zadanie, które realizuję w tym projekcie, przewiduje stworzenie cyfrowej kolekcji prezentującej dorobek projektowy Leona Urbańskiego (por. *Wykorzystanie wyników* pkt. 2).

5.3. Konferencje naukowe, działalność organizacyjna i popularyzatorska

Byłam sekretarzem trzech konferencji organizowanych przez Zakład Książki Współczesnej i Edytorstwa IINiB UWr. Szczególnie znaczenie miała dla mnie międzynarodowa konferencja pt. *W poszukiwaniu odpowiedniej formy. Rola wydawcy, typografa, artysty i technologii w pracy nad książką* (23–25.11.2011), której temat dotyczył interdyscyplinarnej współpracy twórców książki w celu osiągnięcia dzieła idealnego. Wśród zaproszonych gości oprócz bibliologów i literaturoznawców znaleźli się graficy z uczelni artystycznych, a także przedstawiciele wydawców. W trakcie konferencji wygłosiłam wykład pt. *Typograf przy kaszcie. Rola Doświadczalnej Oficyny Graficznej Pracowni Sztuk Plastycznych w twórczości Leona Urbańskiego (1926–1998)*.

Jako sekretarz współorganizowałam międzynarodową konferencję naukową pt. *Przełamując granice książki. Perspektywa twórcy, odbiorcy, badacza* (2–4 grudnia 2015 r.). Stworzyła ona okazję do naukowej refleksji nad nowymi obszarami edytorstwa, które rozwijają się prężnie wraz z ekspansją nowoczesnych technologii cyfrowych. Razem

32. *Typografia i grafika książki w kształceniu bibliologicznym*, „Bibliotheca Nostra. Oblicza Sztuki Książki”, nr 4/2011, s. 130–134.

33. *Estetyka druków reklamowych wydawnictw jako element systemu identyfikacji wizualnej firmy*, [W:] *Książka. Biblioteka. Informacja. Między podziałami a wspólnotą*. Pod red. J. Dzieniakowskiej. Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej. Kielce 2007, s. 159–167.

z dr Renatą Aleksandrowicz, wygłosiłam wykład: *Tekst natchniony w obliczu nowych technologii. Biblia Tysiąclecia w aplikacji na telefon.*

Powierzono mi także zorganizowanie szczególnie uroczystej, jubileuszowej konferencji Instytutu z okazji 50-lecia jego powstania pt. *Dokument – książka – biblioteka jako przedmioty ocen i wartościowania*, połączonej ze zjazdem absolwentów (9 grudnia 2006 r.).

Byłam również uczestnikiem konferencji, których tematyka dotyczyła szeroko pojętego edytorstwa ze szczególnym zwróceniem uwagi na zagadnienia projektowania książki i typografii.

20 października 2017r. na zaproszenie Wydziału Grafiki Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku wzięłam udział w konferencji *Najpierw okładka! Polskie okładki książkowe 1945–1970*, wygłaszając referat: *Zgodność i użyteczność. O projektach okładek Leona Urbańskiego.*

W dniach 23–24 listopada 2016 r. podczas konferencji IINiB UW r. *Kultura książki w humanistyce współczesnej* w interdyscyplinarnym zespole razem z dr. hab. prof. ASP Tomaszem Bierkowskim wygłosiliśmy referat pt. *Potrzeba rewolucji. O jakości komunikatów wizualnych współczesnych polskich publikacji z zakresu szeroko pojętej bibliologii i informatologii.*

W dniach 19–20 listopada 2015 r. wzięłam udział w konferencji pt. *Tekstologia i typografia w przestrzeni cyfrowej* zorganizowanej przez Zakład Tekstologii i Edytorstwa Dzieł Literackich Instytutu Literatury Polskiej UMK, Zakład Wiedzy o Prasie Instytutu Informatyki i Bibliologii UWK oraz Wydawnictwo Naukowe UMK w Toruniu 2015 r., która była doskonałą okazją do rozważań, zarówno o charakterze praktycznym jak i teoretycznym, na temat nowoczesnej typografii. Wygłosiłam tam wykład pt. *Typografia w przestrzeni cyfrowej jako przedmiot badań bibliologicznych.*

Brałam również udział w następujących konferencjach: międzynarodowej konferencji INIB UWR pt. *Tożsamość kulturowa książki* (5–7.12.2012) z referatem: *Ukształtowanie typograficzne jako atrybut kulturowej tożsamości książki*; międzynarodowej konferencji naukowej *Książka, biblioteka, informacja – między podziałami a wspólnotą* zorganizowanej przez Instytut Bibliotekoznawstwa i Dziennikarstwa Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach oraz Instytut Filologii Rosyjskiej i Bibliotekę Główną AŚ (11–12 kwietnia 2006 r.) z referatem *Estetyka druków reklamowych polskich wydawnictw jako element systemu identyfikacji wizualnej firmy.*

Wygłosiłam dziewięć wykładów na zaproszenie różnych środowisk, popularyzując wiedzę z zakresu projektowania książki (por. pkt. 4 *Wykorzystanie wyników*). Uczestniczyłam też w kilku konferencjach jako słuchacz. Najważniejsze z nich to międzynarodowa Konferencja Naukowa *Research in Graphic Design, Graphic Design in Research* organizowana przez ASP w Katowicach (12–13 stycznia 2012 r.), a także konferencje poligraficzne organizowane przez Sekcję Poligrafów SIMP, Instytut Poligrafii Politechniki Warszawskiej oraz miesięcznik „Wydawca” podczas krakowskich Targów Książki, m.in. *I Konferencja Poligraficzna dla Wydawców „Bractwo Gutenberga”* (28 października 2005 r.).

5.4. Działalność w towarzystwach naukowych oraz w stowarzyszeniach twórczo-zawodowych

W latach 2011–2015 pełniłam funkcję sekretarza wrocławskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego. Razem z prezesem Towarzystwa, dr Renatą Aleksandrowicz, starałyśmy się, aby nasza działalność przyczyniła się do większej konsolidacji wrocławskiego środowiska ludzi książki. Organizowałyśmy liczne wykłady i wycieczki, kładąc szczególny nacisk na współpracę z instytucjami zewnętrznymi – bibliotekami i centrami informacji, co stanowiło wstęp do dyskusji na temat sytuacji książki w Polsce

i poza jej granicami (spotkania: z dyrektorem Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej Andrzejem Tywsem nt. *Biblioteki publiczne w USA – relacja z pobytu*; z dyrektorem dr Anną Walek w Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej; wycieczka do Dolnośląskiego Centrum Informacji Naukowej i Ekonomicznej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu; wycieczka do Biblioteki Śląskiej, Biblioteki Kórnickiej PAN, Oddziału Biblioteki Kórnickiej PAN w Pałacu Działyńskich w Poznaniu, a także Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk). Kolejnym ważnym dla nas tematem była dawna książka. Interesowały nas szczególnie cenne dla kultury europejskiej edycje (wykład dr Anny Cisło nt. *Sekret Księgi z Kells – czyli gdzie powstało dzieło aniołów*, połączony z projekcją nominowanego do Oscara filmu animowanego „Sekret księgi z Kells” /reż. Tomm Moore, 2009 r.), a także nasze lokalne kolekcje (wykład dr Lucyny Biały nt. *Z poradnika smakosza. Książki kucharskie z XVI–XVIII wieku ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*; spotkanie z Małgorzatą Grocholską, kierownikiem Pracowni Konserwatorskiej ZNiO oraz Katarzyną Podolec na temat sztuki konserwacji książki *Stare druki w nowych szatach. O sztuce konserwacji książki*). Kolejny krąg omawianych tematów dotyczył praktyki wydawniczej, m.in. zainteresował nas problem realizacji nietypowych, gigantycznych projektów wydawniczych. Spotkaliśmy się z cenioną specjalistką od tego typu projektów Anną Heleną Matkowską (wykład pt. *Encyklopedie i leksykony – gigantyczne projekty wydawnicze. Z doświadczeń redaktora-koordynatora*). Mieliśmy także okazję spojrzeć na książkę oczami twórców jej szaty graficznej: typografa i ilustratora. Odwiedziliśmy pracownię ilustracji prof. Tomasza Jury i dr Anny Machwic oraz pracownię liternictwa i typografii prof. Tomasza Bierkowskiego. Ważne i cenne były dla nas także wykłady doskonałych i cenionych specjalistów – profesorów naszego Instytutu. Gościliśmy panią prof. Martę Skalską-Zlat z wykładem nt. *Jak ustawy określają sposoby informowania społeczeństwa o wynikających z nich obowiązkach i zadaniach?*, prof. Małgorzatę Komzę z wykładem *Niespodzianki w Bibliotece Wróblewskich, czyli jak rodzinna korespondencja pokazała ulubione lektury polskich ziemianek na Żmudzi* oraz prof. Krzysztofa Migonia, który wygłosił wykład o wybitnym bibliologu Eugeniuszu Niemirowskim.

Ponieważ szczególnie bliskie są mi także problemy środowiska wydawniczego, od 2009 r. jestem członkiem Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek (PTWK), a od 2017 r. Członkiem Sądu Koleżeńskiego PTWK.

5.5. Współpraca z czasopismami naukowymi

Od 2013 r. prowadzę stałą współpracę jako recenzent z czasopismem naukowym „Acta Poligraphica” wydawanym przez Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Poligraficznego, a także współpracowałam w charakterze recenzenta z czasopismem „Sztuka Edycji. Studia tekstologiczne i edytorskie” (recenzja wybranych tekstów do tomu „Edytorstwo w świecie elektronicznym” 2016, nr 2/10) oraz z czasopismem „Studia o Książce”.

5.6. Dydaktyka, inspirowanie działalności studenckiej

5.6.1. Zajęcia ze studentami

Pracę dydaktyczną ściśle wiążę z zainteresowaniami naukowymi: typografią i projektowaniem książki, zastosowaniem programów edytorskich, technologią wytwarzania książki, sztuką książki i estetyką druku, współczesnym rynkiem wydawniczym i księgarskim. Ułożyłam autorskie programy do **20 przedmiotów**, które wykładałam/wykładałam na kierunkach: Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo (wykłady: *Typografia i grafika książki, Technologia wytwarzania książki*; konwersatoria: *Typografia i grafika książki*,

Projektowanie książki, Projektowanie stron www, Badanie rynku książki, Marketing wydawniczo-księgarski; laboratorium: Symulacja procesu wydawniczego) oraz na nowym kierunku Publikowanie cyfrowe i sieciowe (wykłady: *Współczesna sztuka książki, Estetyka książki i druku, Podstawy typografii*; konwersatoria: *Podstawy typografii, Tendencje w projektowaniu graficznym*; laboratoria: *Zaawansowane funkcje programów edytorskich. Edytory grafiki, Praca w programie InDesign, Praca w programie InDesign. Projekt, Sztuka książki. Projekt*), a także na studiach podyplomowych bibliotekarskich i edytorskich (wykłady: *Współczesny rynek wydawniczy i księgarski, Zagadnienia poligraficzne*; laboratoria: *Współczesna typografia, Multimedia w dydaktyce*).

Obecnie prowadzę zajęcia przede wszystkim na kierunku: Publikowanie cyfrowe i sieciowe (studia licencjackie i magisterskie). Brałam czynny udział w tworzeniu tego kierunku, odpowiadając za przedmioty dotyczące typografii, projektowania książki, technologii jej wytwarzania i sztuki książki. Byłam członkiem Komisji Dydaktycznej ds. Studiów II stopnia, a także pracowałam w zespole, który przyczynił się do uzyskania przez Instytut certyfikatu „Studia z przyszłością”.

Ponadto byłam recenzentką ponad 50 prac magisterskich, których tematyka dotyczyła szeroko pojętego edytorstwa i sztuki książki. Prowadziłam także seminarium licencjackie, a obecnie prowadzę seminarium magisterskie.

Jednocześnie rozpoczęłam współpracę dydaktyczną z Akademią Sztuk Pięknych w Katowicach, recenzując pracę dyplomową pani Agnieszki Lesz pt. *Jak wydać pierwszą książkę? Projekt publikacji dla początkujących autorów*, napisaną i zaprojektowaną na Wydziale Projektowym na kierunku: grafika (specjalność: projektowanie graficzne). Ponadto prowadziłam zajęcia *Sztuka książki. Sztuka słowa* na edytorskich studiach podyplomowych na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Staram się także motywować studentów do rozszerzania ich wiedzy i zainteresowań poprzez uczestnictwo w życiu wrocławskiego środowiska wydawniczego: w różnego rodzaju spotkaniach, wykładach czy wystawach. Jednocześnie organizuję spotkania tego typu także w Instytucie, jak np. wykłady znanych specjalistów w dziedzinie projektowania książki: spotkanie z niemieckim projektantem i wykładowcą Wolfgangiem Beinertem, Andrzejem Tomaszewskim, Adamem Twardochem i in.

W 2005 r. otrzymałam *Nagrodę Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego za osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne*.

5.6.2. Koło Naukowe

W listopadzie 2016 r. w trosce o rozwijanie zainteresowań naukowych najzdolniejszych studentów Instytutu razem z dr Elżbietą Jamróz-Solarską założyłyśmy Koło Naukowe Edytorów *Futura* działające przy kierunku *Publikowanie cyfrowe i sieciowe*. Szczególnie istotny w działalności Koła jest coroczny udział w interdyscyplinarnych warsztatach projektowych, zainicjowanych przez Koło Edytorów UJ (Warsztaty Projektowania i Typografii *Pchnąć w tę Łódź jeża*, 6–8 maja 2016, Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi; Ogólnopolski Zjazd Projektantów ETKA, 5–7 maja 2017, Uniwersytet Jagielloński, Kraków). W warsztatach biorą udział studenci różnych kierunków humanistycznych i artystycznych, ucząc się współpracy i holistycznego spojrzenia na proces powstawania publikacji.

W 2018 r. Ogólnopolski Zjazd Projektantów ETKA II Edycja odbył się w dn. 20–22 kwietnia we Wrocławiu. Nasze koło było istotnym współorganizatorem zjazdu (obok Koła Edytorów UJ i Koła Naukowego Wydziału Graficznego i Sztuki Mediów ASP

im. E. Gepperta we Wrocławiu). W warsztatach projektowych i towarzyszącej im konferencji naukowej wzięło udział około 100 uczestników z różnych uczelni: Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego, ASP we Wrocławiu, ASP w Warszawie, Uniwersytetu kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i in. Podczas warsztatów studenci pracowali nad przygotowaniem projektu książki, ucząc się całościowego, interdyscyplinarnego podejścia do pracy nad książką. Po południu uczestniczyli w wykładach wybitnych specjalistów. Działania te z pewnością będą kontynuowane.

Kolejną dużą inicjatywą, w której brało udział Koło Naukowe było przygotowanie wystawy *Bibliothemata 2*, poświęconej twórczości Andrzeja Tomaszewskiego, z okazji 70-lecia urodzin i 50-lecia twórczej pracy wśród książek (współpraca z przedstawicielami ASP we Wrocławiu oraz Muzeum Narodowego we Wrocławiu). Wystawa odbyła się w dn. 18–31 października 2018 r. w Auli Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu przy pl. Polskim 3/4.

5.6.3. Konkurs studencki

Od 2013 r. jestem kierownikiem Wewnętrznego Konkursu IINiB „Studenci Projektują”, którego celem jest przygotowanie projektu graficznego pakietu materiałów konferencyjnych dla Instytutu. Zwycięzca konkursu realizuje swój projekt pod moją opieką, przygotowując do druku komplet materiałów (plakat, program konferencji, identyfikatory, książeczka abstraktów itp.), które następnie są rozdawane uczestnikom corocznie organizowanych konferencji. Uczestnicy konferencji dostrzegają wysoki poziom opracowania typograficznego otrzymanych materiałów.

5.7. Inne

Wykonywałam także inne prace na rzecz Instytutu, m.in.:

- w latach 2005–2015 byłam protokolantem obron doktorskich;
- czterokrotnie byłam sekretarzem wydziałowej komisji rekrutacyjnej, dwukrotnie na studia stacjonarne w roku akademickim 2005/2006 i 2006/2007 i dwukrotnie na studia niestacjonarne w roku akademickim 2012/2013 i 2018/2019.
- od 2007 r. pełnię funkcję opiekuna roku dla kolejnych lat kierunku: Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, a następnie Publikowanie cyfrowe i sieciowe;
- od 2005 roku angażuję się w promocję Instytutu, wykonując różnego rodzaju materiały promocyjne, m.in. w latach 2005–2007 reprezentowałam Instytut na Dolnośląskich Prezentacjach Edukacyjnych TARED; obecnie jestem członkiem zespołu ds. promocji Instytutu; oprócz licznych materiałów promocyjnych przygotowaliśmy także dwie wystawy: wystawę na XVIII Dolnośląski Festiwal Nauki pt. *Od tabliczki do tabletu. Wystawa zorganizowana w 90 rocznicę urodzin prof. dr hab. Kazimierzy Maleczyńskiej* (2015 r.) oraz wystawę jubileuszową przygotowywaną z okazji 60-lecia IINiB UW na XIX Dolnośląski Festiwal Nauki *Aranżacje bibliotek śląskich* (2016 r.);
- wykonuję także specjalne druki okolicznościowe dla Instytutu (np. dyplomy, listy gratulacyjne itp.), nawiązujące formą do edycji historycznych pochodzących z różnych epok.

6. Współpraca interdyscyplinarna

Uczeni zainteresowani formą książki, jej postacią zewnętrzną, należą do wielu różnych środowisk: humanistycznych (bibliolodzy, poloniści), artystycznych (projektanci), informatycznych i technicznych (poligrafowie). Istnieje więc konieczność międzydziedzinowego spojrzenia na kwestie książki i wymiany wzajemnych doświadczeń. Niestety grono to jest niewielkie i bardzo rozproszone.

W mojej pracy badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej przywiązuję wielką wagę do idei interdyscyplinarności. W kontekście projektowania książki i typografii owocna wydaje mi się współpraca ze środowiskiem artystycznym³⁴. Rozważania bibliologiczne będą bowiem niepełne, jeśli nie uwzględni się tej perspektywy. W środowiskach artystycznych widać natomiast potrzebę bardziej humanistycznego spojrzenia na książkę, uwzględniającego wszelkie aspekty kultury książki. Wielodziedzinowa współpraca jest więc dzisiaj koniecznością, aby badania nad książką mogły być prowadzone w sposób rzetelny i całościowy.

Interdyscyplinarna perspektywa była dla mnie bardzo ważna podczas pisania monografii *Typografia kompletna...* Zależało mi na tym, aby powstała książka na granicy bibliologii i sztuk projektowych. O tym, że zamierzony cel udało mi się osiągnąć świadczą nie tylko pozytywne opinie dwóch recenzentów wywodzących się z różnych środowisk, lecz także życzliwy odbiór książki przez zróżnicowany krąg czytelników, nagrody, a także wykłady na ten temat wygłoszone za zaproszenia płynące zarówno z uniwersytetów jak i Akademii Sztuk Pięknych i innych placówek (więcej na ten temat w części *Wykorzystanie wyników* oraz *Nagrody i opinie o książce*). Książka *Typografia dla humanistów. O złożonych problemach projektowania edycji naukowych* została natomiast napisana we współpracy z projektantem dr. hab. prof. ASP Tomaszem Bierkowskim, dzięki czemu problem projektowania edycji naukowych został przedstawiony w ujęciu praktycznym i teoretycznym, współczesnym i historycznym. Pokazaliśmy też, że dobre praktyki wydawnicze zazwyczaj są zakorzenione w kulturze książki.

Taki sposób rozwiązywania problemów naukowych jest także widoczny w moich artykułach, czy wystąpieniach konferencyjnych. Kierując się ideą zbliżenia różnych środowisk zainteresowanych formą książki publikowałam swoje teksty zarówno w czasopiśmie bibliologicznym, starając się upowszechniać w środowisku tematykę z zakresu szeroko pojętego edytorstwa, estetyki druku, współczesnej typografii itp., jak i w czasopiśmie będącym platformą współpracy różnych środowisk zainteresowanych sprawami książki. Bardzo ważnym, a jednocześnie pierwszym takim czasopiśmie naukowym na polskim rynku są „Acta Poligraphica”, które zaczęły się ukazywać od 2013 r. Na łamach czasopisma publikują poligrafowie, programiści, projektanci, poloniści i księgoznawcy. Publikowałam także w polonistycznym czasopiśmie poświęconym edytorstwu: „Sztuka Edycji. Studia Tekstologiczne i Edytorskie” oraz kwartalniku projektowym poświęconym sztuce użytkowej „2+3d”. Osobnym, interesującym doświadczeniem była publikacja w kwartalniku Wydziału Teologicznego UMK „Teologia i Człowiek”, gdzie badania bibliologiczne trafiły na podatny grunt.

Również w pracy dydaktycznej staram się zainteresować studentów współpracą z innymi środowiskami zajmującymi się książką. Do takich inicjatyw należy np. uczestnictwo i współorganizacja Ogólnopolskiego Zjazdu Projektantów ETKA II (zob. *Dydaktyka, inspirowanie działalności studenckiej*), podczas którego studenci z różnych uczelni humanistycznych i artystycznych, połączeni w interdyscyplinarne zespoły, tworzą wspólne projekty publikacji. Wielka wartość warsztatów polega na konfrontacji różnych

³⁴ Przede wszystkim współpracuję z ASP w Katowicach i Gdańsku, a na poziomie dydaktycznym także z ASP we Wrocławiu i w Warszawie.

punktów widzenia i próbach osiągnięcia kompromisu. Staram się także, aby w prowadzonych przeze mnie zajęciach dydaktycznych nie zabrakło szerszej perspektywy, co przejawia się w odwiedzaniu ze studentami wydawnictw, drukarni, czy pracowni graficznych. Jestem też członkiem Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek (PTWK), a od niedawna Członkiem Sądu Koleżeńskiego PTWK, co ułatwia mi kontakt ze środowiskiem praktyków – polskimi wydawcami.

Mam świadomość, że moje badania, a także działania dydaktyczne są mało rozpisane, a nawet pionierskie na gruncie bibliologii. Mam jednak nadzieję, że mają one przyszłość i będą się prężnie rozwijać, trafiają bowiem na podatny grunt, o czym może świadczyć ogromne zainteresowanie tą tematyką różnych środowisk.